

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра державно-правових дисциплін

**ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ПРАВА**

Лекція

10

**Тема: «Карне право і карна
юстиція у
Стародавньому Римі»**

Мета лекції:

Навчальна: зорієнтувати студентів на практичне, комплексне застосування знань з різних навчальних дисциплін; ознайомити з історією зародження, становлення, та розвитку римського права;

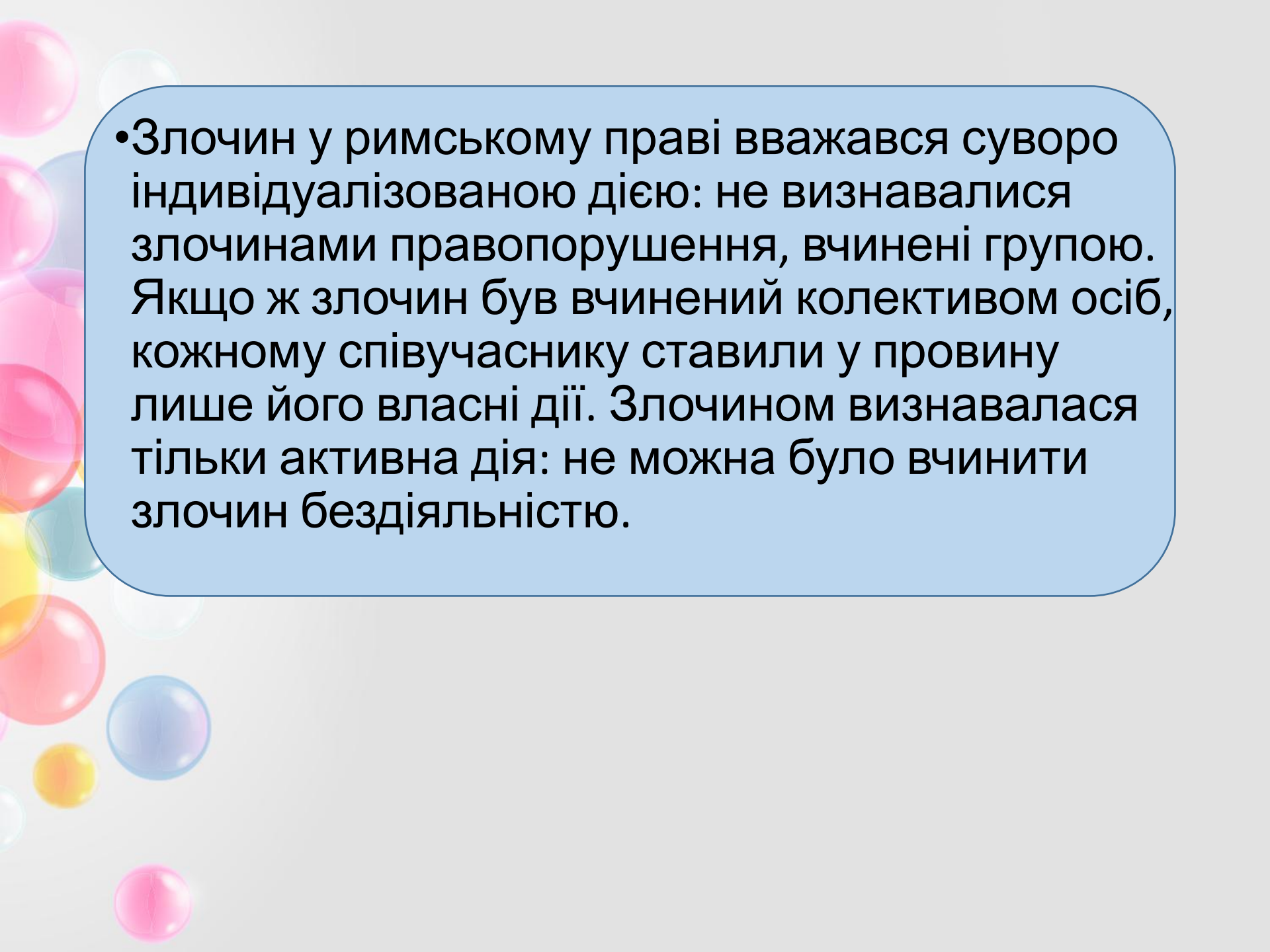
Виховна: розвивати у студентів інтерес до навчальної дисципліни «Основи римського права».

План

1. Формування поняття публічного делікту (злочину)
2. Засади карної відповідальності
3. Класифікація злочинів
4. Засади визначення міри покарання
5. Види покарань
6. Види карного процесу
7. Судочинство у карних справах
8. Висновки

1. Формування поняття публічного делікту (злочину)

Як зазначалося, спочатку поняття публічного та приватного правопорушення, злочину в римському праві не існувало. Всяке порушення охоплювалося поняттям *delictum* (правопорушення) незалежно від того, які блага при цьому порушувалися, чиї інтереси воно зачіпало і в якому порядку переслідувалося. Спробу уніфікувати норми, що передбачають покарання за основні правопорушення, зробив Аквілій, прийнявши у III ст. до н. е. закон, однак і він не передбачав розрізнення публічних і приватних деліктів.

- Злочин у римському праві вважався суворо індивідуалізованою дією: не визнавалися злочинами правопорушення, вчинені групою. Якщо ж злочин був вчинений колективом осіб, кожному співучаснику ставили у провину лише його власні дії. Злочином визнавалася тільки активна дія: не можна було вчинити злочин бездіяльністю.

2. Засади карної відповідальності

При визначенні засад карної відповідальності римська юриспруденція виходила з принципово важливого положення: «У кримінальних справах усуває чи пом'якшує відповідальність те, що не має такого значення у справах приватних». Цим, зокрема, обґрунтовувався важливий критерій провини (вини), як необхідної ознаки злочину й умови відповідальності за його вчинення. До того ж провинна у галузі карного права розглядалася як обставина, що допомагала встановити причину злочину (захист від нападу, що спричинив смерть нападника; затримання зловмисника, палія тощо).

У свою чергу «злий умисел» як форму вини поділяли на кілька видів, що слугували підставою спеціальної кваліфікації вчиненого і були критеріями ступеня осуду дій злочинця. Зокрема, варто згадати про такі види *dolus*:

- власне *dolus* (злий намір, як такий) означав наявність прагнення вчинити саме те, що було вчинено. *Dolus* означав, що особа розуміла характер своїх дій, могла оцінити як можливі, так і бажані наслідки;
- *lascivia* означала, що суб'єкт вчинив злочинні дії як витівку, необдуманний жарт, однак він визнавався таким, що розуміє, якими можуть бути наслідки;
- *iuxuria* відображала негідне психічне ставлення особи до протиправних дій, зумовлене прагненням до чогось порочного;
- *cupiditas* як мотив злочину, зумовлений жадібністю, пристрастю злочинця, що, однак, не є тотожним прагненню до особистого збагачення;
- *petulantia* полягала у зухвалості, нахабності. Вона вважалася мотивом злочинної поведінки при непокорі військовій владі, магістрату, публічному правопорядку.

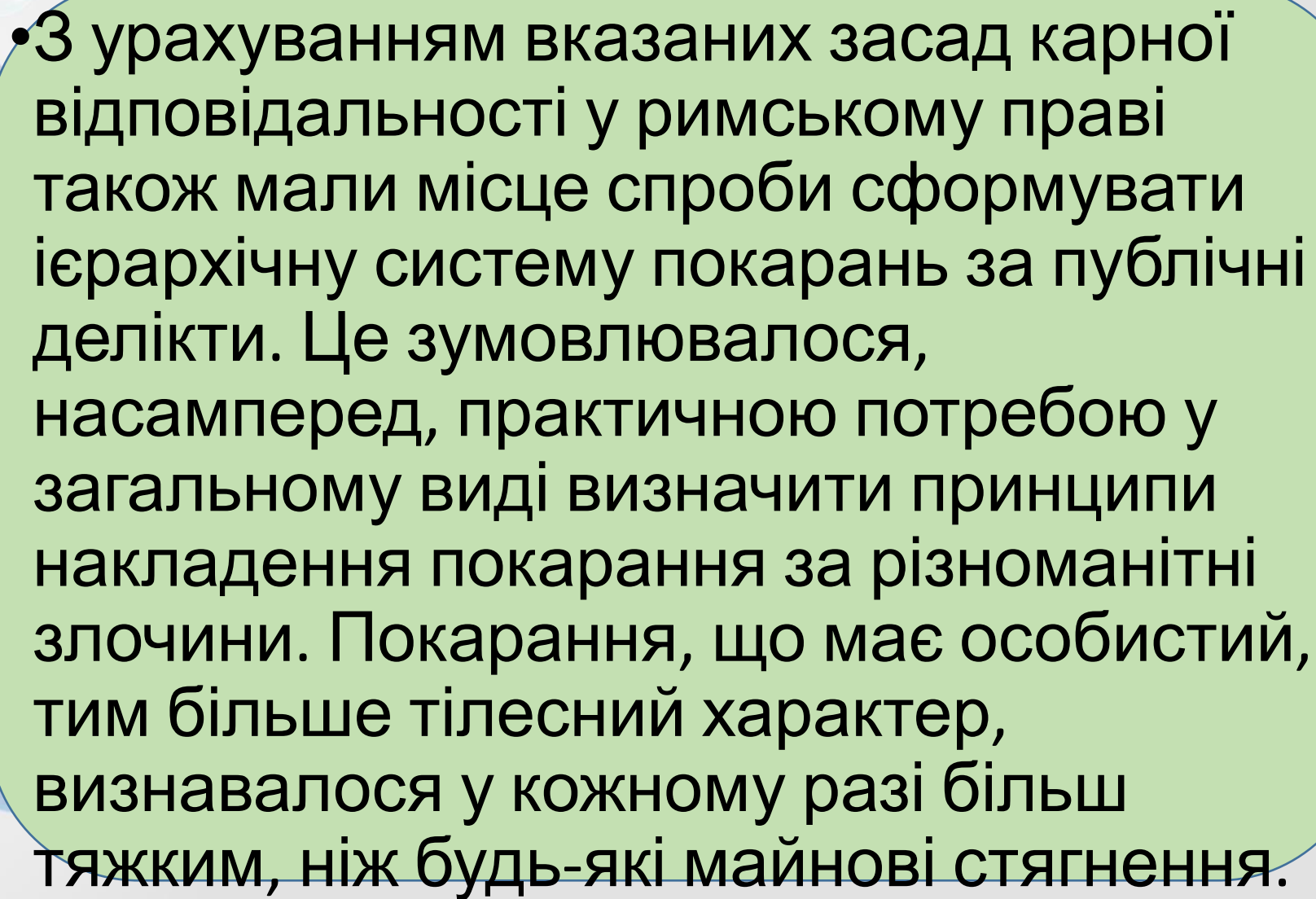
3. Класифікація злочинів

1. Військові злочини.
2. Злочини проти релігії.
3. Злочини владою.
4. Підкуп виборців
5. Вимагання.
6. Підробка і брехня з правовими наслідками.
7. Вбивство і прирівняні до нього злочини.
8. Замах на недоторканність особи.

4. Засади визначення міри покарання

Загальні засади призначення покарання виглядали таким чином:

- 1) покарання має правовий характер.
- 2) покарання є конкретним у юридичному сенсі, тобто воно пов'язане з оцінкою саме цього злочину.
- 3) покарання повинно мати превентивний сенс.
- 4) покарання має бути адекватним злочину.

- З урахуванням вказаних засад карної відповідальності у римському праві також мали місце спроби сформуваати ієрархічну систему покарань за публічні делікти. Це зумовлювалося, насамперед, практичною потребою у загальному виді визначити принципи накладення покарання за різноманітні злочини. Покарання, що має особистий, тим більше тілесний характер, визнавалося у кожному разі більш тяжким, ніж будь-які майнові стягнення.

5. Види покарань

Перелік конкретних видів покарань виглядав таким чином:

- 1) страта (роена capitis).
- 2) позбавлення римського громадянства.
- 3) примусові роботи.
- 4) ув'язнення.
- 5) тілесні покарання.
- 6) штрафи.

Спеціальними видами страти були:

- а) розпінання на хресті (у дохристиянські часи – для вільних громадян, що порушували релігійні приписи і були засуджені понтифіками; у християнську добу – для рабів. З цього загального правила були винятки – наприклад, хресна страта повсталих рабів тощо);
- б) утоплення у мішку, кинутому у воду (за вбивство своїх родичів);
- в) віддання на розтерзання диким звірам під час циркових вистав (це покарання вважалось рівнозначним розпінанню на хресті);
- г) замурування у стіні (щодо жінок – жриць богині Вести або пізніше черниць за порушення релігійних приписів чи норм суспільної моралі);
- д) спалення;
- є) скидання зі скелі.

6. Види карного процесу

Поступово у Стародавньому Римі склалося кілька форм карного процесу:

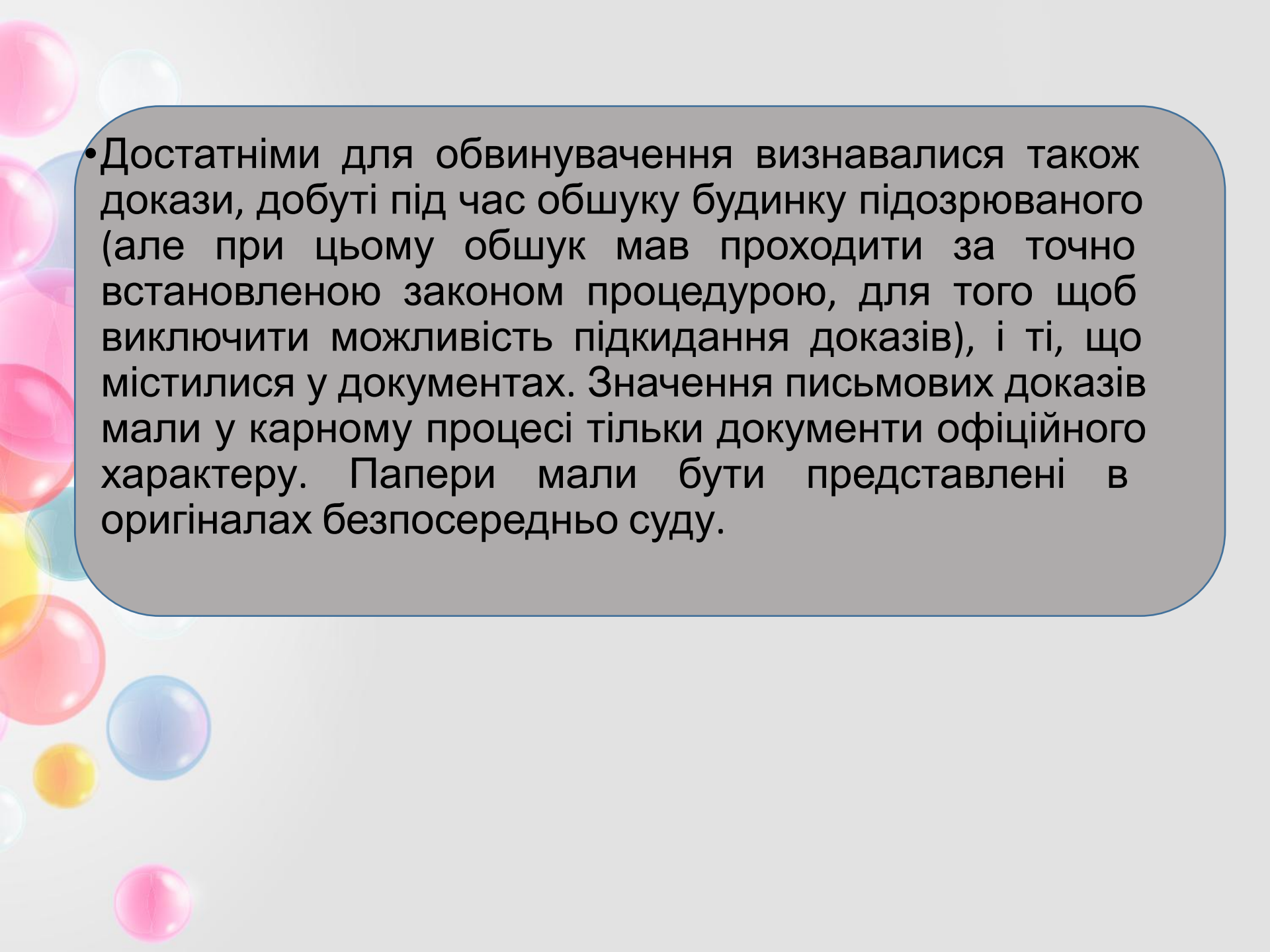
- 1) публічний процес у справах, що підлягали одноосібній юрисдикції магістрати.
- 2) публічний процес у справах, що підлягали юрисдикції магістрати за участю народних зборів як обов'язкової апеляційної інстанції.
- 3) процес у справах, що виникали із вчинення приватних деліктів.
- 4) процес у справах, що підлягали юрисдикції колегії присяжних суддів.
- 5) процес у справах, що підлягали одноосібній юрисдикції магістрата.

7. Судочинство у карних справах

Основні засади процедури карного судочинства склалися при розгляді карних справ магістратом за участі суду присяжних і карних справ, що підлягали юрисдикції магістрата з наступним затвердженням вироку народними зборами.

Якщо обвинувачів було кілька, претор призначав одного як dominus litis, додавши трьох помічників. Усі вони підписували обвинувачувальний акт, у якому зазначалися:

- 1) місце слухання справи,
- 2) ім'я претора,
- 3) ім'я того, хто обвинувачує,
- 4) ім'я того, кого обвинувачують,
- 5) сутність обвинувачення.

-
- Достатніми для обвинувачення визнавалися також докази, добуті під час обшуку будинку підозрюваного (але при цьому обшук мав проходити за точно встановленою законом процедурою, для того щоб виключити можливість підкидання доказів), і ті, що містилися у документах. Значення письмових доказів мали у карному процесі тільки документи офіційного характеру. Папери мали бути представлені в оригіналах безпосередньо суду.

Висновок

При визначенні засад карної відповідальності римська юриспруденція виходила з принципово важливого положення: «У кримінальних справах усуває чи пом'якшує відповідальність те, що не має такого значення у справах приватних». Цим, зокрема, обґрунтовувався важливий критерій провини (вини), як необхідної ознаки злочину й умови відповідальності за його вчинення. До того ж провинна у галузі карного права розглядалася як обставина, що допомагала встановити причину злочину (захист від нападу, що спричинив смерть нападника; затримання зловмисника, палія тощо).

Література

1. Підпригора О. А. Основи римського приватного права: підручник для студ. юрид. вузів і фак. / О. А. Підпригора. – К. : Вентурі, 1997. – 333 с.
2. Підпригора О. А. Римське право: підручник. – 2-ге вид. / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
3. Підпригора О. А. Римське право в Україні: перспективи III тисячоліття / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов // Юридичний вісник. – 1999. – № 4. – С. 345.
4. Підпригора О. А. Проблеми вивчення Римського права як підґрунтя сучасного цивільного права і порівняльного правознавства / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наук. праць – Вип. 13. – Одеса, 2002. – С. 256.
5. Підпригора О. О. Римське приватне право. Академічний курс: підручник для студентів юрид. вузів і фак. / О. О. Підпригора. — К: Вид. дім «Ін Юре», 2001 – С. 200.
6. Орач Є. М. Римське приватне право. Академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Є. М. Орач, Б. Й. Тищик; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - К.: Ін Юре, 2012. – С.390
7. Орач Є. М. Основи римського приватного права / Є. М. Орач, Б. Й. Тищик. — К.: Юрінком Інтер, 2000 – С. 540.
8. Крестовська Н. М. Основи римського приватного права / Н. М. Крестовська, І. С. Кантазарова : навч.-метод. посіб. - Одеса: Фенікс, 2006. - 160 с.
9. Крестовська Н. М. Дитина у праві Стародавнього Риму: норма та доктрина / Н. М. Крестовська // Часопис Цивілістики. – 2011. - №11. - С. 168.

- 10. Харитонов Е. О. Основы римского частного права: учеб.пособ.для студ.вузов / Е. О. Харитонов. - Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 414 с.
- 11. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі: навч. посіб. / Є. О. Харитонов. – О.: АО БАХВА, 1996. – 160 с.
- 12. Харитонов Є. О. Філософія Римського права / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova // Часопис Цивілістики. – 2011. - № 11. – С. 346.
- 13. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Західна традиція / Є. О. Харитонов — Одеса: Юридична література, 2001 – С.278 .
- 14. Харитонов Є. О. Правова система України: між західною та східною традиціями права / Є. Харитонов, О. Харитонova // Порівняльно-правові дослідження. — 2007. — № 1-2. — С.168.
- 15. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико-правові аспекти). — Одеса, 1997– С.340.
- 16. Макарчук В.С. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2000. - 176 с.
- 17. Макарчук В. С. Римське приватне право: навч. посібник / В. С. Макарчук. — К.: Атіка, 2007– С.145.
- 18. Хвостов В. М. Історія римського права. М., 1910.
- 19. Борисова І.В Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. — Х.: Право, 2008. — 224 с.